

Twee eeuwen industriële activiteit hebben de aarde uitgeput. Om de toekomst veilig te stellen is een upgrade nodig. Aarde 3.0 is het logo waaronder we een reeks artikelen over groene technologie en duurzame ontwikkeling presenteren.

UNIEK NATUURGEBIED DWARS DOOR EUROPA

VAN DOODSZONE NAAR LEVENSLIJN

De voormalige sinistere grens tussen Oost- en West-Duitsland is op weg om één langgerekt natuurgebied te worden. Nu zijn er ook plannen om dit groene lint door te trekken over heel Europa, van de Noordkaap tot de Zwarte Zee.

Door Raf SAUVILLER
Foto's: Klaus LEIDORF

Het Groene Lint omvat onder andere het weinig ontgonnen gebied van Thüringen.

In augustus 1961 begon de bouw van de Berlijnse Muur, die het communistische Oost-Berlijn fysiek zou scheiden van het kapitalistische West-Berlijn en een onverbidlijk einde moest maken aan de halve volksvlucht van oost naar west. Die was op gang gekomen na de opdeling van Europa in een Amerikaanse en een Sovjet-russische invloedssfeer na de Tweede Wereldoorlog. De Muur tussen Oost- en West-Berlijn was 47 kilometer lang en maakte deel uit van een 157 kilometer lange afsluiting die West-Berlijn – enclave van het kapitalisme in de toenmalige Duitse Democratische Republiek (DDR) – geheel omcirkelde. De Berlijnse Muur was de meest zichtbare en bekende exponent van het IJzeren Gordijn, een term die vermoedelijk voor het eerst werd gebruikt door de Britse premier Winston Churchill tijdens een speech in de Verenigde Staten. Tot het begin van de jaren vijftig was het redelijk eenvoudig om van de

De Muur van Berlijn was 47 kilometer lang.

De Berlijnse Muur was het meest zichtbare stuk van het IJzeren Gordijn

ene invloedssfeer naar de andere over te tekenen. Maar de groeiende uitwijking naar het westen werd al snel onhoudbaar voor het Oostblok, dat steeds meer opgeleide werkrachten verloor, en in Moskou porde sovjetdictator Josef Stalin zijn satellietstaten in Europa dan ook aan om hun grenzen hermetisch af te sluiten. In 1952 was het zover. Van de monding van de Pasvikrivier aan de Barentssee in het noorden van Europa tot in Rezovo aan de Turkse grens met Bulgarije

kwam een 'bijna' ondoordringbaar gordijn naar beneden. Om de grens met het westen waterdicht te maken, werden alle communistische regimes in Europa gedwongen om draconische maatregelen te treffen. Zeker in het toenmalige Tsjecho-Slovakije en in Hongarije ging men er fanatiek tegenaan. Maar de meest beruchte grens werd de nieuwe, 1.393 kilometer lange grens tussen de DDR en de Duitse Bondsrepubliek. Die moest volgens Stalin zeer serieus worden

genomen. 'Die grens', zei Stalin, 'is niet zomaar een grens, maar een uiterst gevaarlijke grens die de Oost-Duitsers met hun leven moeten beschermen'. Alleen met de grens tussen Oost- en West-Berlijn, die de vroegere Duitse hoofdstad in twee sneed, waren de sovjets wat voorzigtiger. Het gevolg was dat Oost-Berlijn een fuik werd voor kandidaat-vluchtelingen. Tot in 1961 ook dat gat werd gedicht met de beruchte Berlijnse Muur. De Muur bestond uit betonnen platen van 3,75 meter hoog, die aan de bovenkant vaak waren voorzien van rollen prikkeldraad en zo goed als onmogelijk te beklimmen waren. Maar de Muur was meer dan een muur. De Muur was een heel systeem. Achter de betonnen platen werd ook nog een strook grond geprepareerd die werd voorzien van wachttorens, alarmsystemen, prikkeldraad én een 'doodszone' waarin elk menselijk wezen onmiddellijk werd neergeschoten. Deze doodszone was meestal voorzien van landmijnen en minutieus aangeharkt grind, waarin duidelijk zichtbare voetsporen achterbleven. Ook in de rest van Oost-Duitsland was de grens een gecompliceerde affaire. Voor je bij de grens kwam, moest je door een militair speergebied dat 50 tot 200 meter breed was. Dat gebied begon bij de zogenoemde *Kolonnenweg*, die werd gebruikt door de Oost-Duitse soldaten om zich langs de grens te verplaatsen. Daarna kwam een terrein van 5 tot 15 meter breed dat volledig was kaalgekapt ten behoeve van de grenswachters die controle uitoefenden vanaf de wachttorens, vervolgens een 3 tot 5 meter breed en 2 meter diep antitankkanaal, een hoog metalen hek en een brede doodszone vol met landmijnen.

Duitse ecologen willen het Groene Lint doortrekken langs het hele IJzeren Gordijn.

LEVEN IN DE DOODSZONE

Bijna veertig jaar lang werd de menselijke activiteit in deze grensstroken tussen oost en west tot een absoluut minimum herleid. Geen industrie, geen landbouw, zelfs geen verkeer of bewoning, enkel soldaten in wachttorens en een occasionele vluchter. Terwijl in de rest van Europa de intensieve industriële landbouw met zijn monocultuur, zijn chemische bemesting en zijn kwalijke bestrijdingsmiddelen de diversiteit van soortrijke cultuurlandschappen snel deed verdwijnen, kon de natuur zich in dit territorium ongestoord ontwikkelen en opnieuw wildernis worden, een uniek gegeven in West-Europa. Zelfs de meest destructieve acties van de mens kregen in het grensgebied een positief gevolg: oude bomkraters werden poelen en meertjes, waarin het leven nu tiert. Het ideologische grensgebied is dan ook een toevluchtsoord geworden voor veel zeldzame dieren- en plantensoorten zoals de zeearend, de ijsvogel en de zwarte ooievaar, die in de rest van West-Europa is uitgeroeid. Ook de visotter, de lynx en de wilde kat zijn er thuis, net als zeldzame planten zoals het venus-schoentje, de grootste orchideeënsoort in Europa. Het feit dat er niet werd gesproken, gaf bovendien veel bedreigde insectensoorten de kans om zich ongestoord te ontwikkelen. De tegenstelling tussen communisme en kapitalisme maakte zelfs dat de grensvierers niet werden ingedijkt en rechtgetrokken, maar dat hun natuurlijke loop en hun natuurlijke oevers behouden bleven. De natuur maakte zelfs van de gewoonte van de Oost-Duitse militairen om de doodszones geregeld kaal te kappen handig gebruik. Die praktijk gaf na-

melijk nieuwe mogelijkheden aan het plantaardig en dierlijk leven dat open vlakten en grasland nodig heeft. Duitse natuurbeschermers hadden het unieke leven in de bufferzone allang in de gaten toen in 1989 de Muur viel. Ze stonden dan ook klaar om het grensgebied 'uit de klauwen van het kapitalisme' te redden. Onder leiding van ecoloog Kai Frobél en de Duitse *Bund für Natur- und Umweltschutz Deutschland*, de Duitse afdeling van *Friends of the Earth International*, werd in dat jaar de eerste samenwerking van West- en Oost-Duitse natuurorganisaties georganiseerd in de Duitse grensstad Hof. Men verwachtte hooguit dertig aanwezig, maar het werden er meer dan vierhonderd. Samen zetten ze enthousiast het eerste 'groot-Duitse' natuurproject op: *Das Grüne Band*, de Groene Lint. Het idee van *Das Grüne Band* als ecologisch wonder bestaat dus al twintig jaar, maar vooralsnog zijn er enkel stukken en brokken van gerealiseerd. Vooral politiek en administratief moet er nog heel wat worden geregeld, afgesproken en gedecreteerd eer het natuurgebied zich onafgebroken en geheel beschermd zal uitstrekken over de totale lengte van de 1.400 kilometer van de oude binnengrens. Op dit moment hebben de natuurbeschermers van de *Bund* maar een beperkte hoeveelheid van de totale oppervlakte van het groene lint in bezit. Het grensgebied was na de val van de Muur immers eigendom geworden van de federale regering van Duitsland. Die wilde het lint opdelen in percelen om ze te verkopen aan eender wie en de opbrengst vervolgens doorschuiven naar de vijf Oost-Duitse *Länder* rond de grens. Thüringen, waarin

het overgrote deel van het grensgebied ligt, Sachsen-Anhalt, Sachsen, Brandenburg en Mecklenburg-Vorpommern in het noorden. In 1996 werd daarvoor de *Mauergrundstückgesetz*, de wet op de Muurgrond, gestemd. Privépersonen die konden aantonen dat hun familie vóór de Muur delen van de gronden in bezit had, konden ze terugkopen voor 25 procent van hun eigenlijke waarde. De rest van de grond zou de federale overheid op de vrije markt verpatsen. In paniek begon ook de *Bund* het te kopen, maar slaagde er niet in om meer dan 350 hectare in handen te krijgen. Meer dan 30 procent van de totale oppervlakte viel in handen van privé-eigenaars en speculanten. En de economische en financiële krachten die het project bedreigen, zitten absoluut niet stil. Het grootste deel van het grensgebied ligt er vandaag nog bij zoals op de dag dat de Muur viel, maar 15 procent is al geheel vernield of wordt ernstig bedreigd, vooral door extreme bemesting en het gebruik van pesticiden door de moderne Duitse landbouw. Ook het illegaal dumpen van mest, het illegaal storten van afval en nietsontziende zandwinningen komen steeds vaker voor. Ondertussen zijn er ook al 450 wegen door het gebied getrokken, waaronder een aantal autosnelwegen en zelfs een traject voor de Duitse hogesnelheidstrein ICE. Op dit moment is slechts 28 procent van het voormalige grensgebied effectief beschermd natuurgebied. Maar beterschap is op komst. De druk van natuurorganisaties en hun medestanders op de *Länder* heeft effect gehad. De kentering kwam er toen de regionale

Het ideologische grensgebied is een toevluchtsoord geworden voor zeldzame diersoorten zoals de lynx.

Het Pieniny Natuurpark tussen Polen en Tsjechië was de eerste internationale ecologische samenwerking in Europa.

overheid van Thüringen van idee veranderde en besliste om het natuurgebied van Frobel en de Bund te steunen. Ze vroeg zelfs aan de federale regering om de grond niet langer te verkopen, maar hem cadeau te doen aan de diverse *Länder* zodat die er natuurgebied van konden maken. Daar konden ze in het naburige Sachsen-Anhalt eerst niet om lachen. Het rekende immers op een substantieel deel van de grondverkoop, omdat Sachsen-Anhalt vrij dicht bevolkt is en de opdeling van de opbrengsten zou gebeuren op basis van het aantal inwoners. Maar toen de federale overheid besliste de stukken grond in Berlijn, die uiteraard het meest zouden opbrengen, uit de deal te halen, ging ook Sachsen-Anhalt overstag.

Er zouden echter nog heel wat jaren verstrijken voor men het helemaal eens werd. In 2003 besloot de federale overheid – die nog een goeie 65 procent van de grensgrond in bezit had – de grond aan de *Länder* cadeau te doen, op voorwaarde dat die er natuurgebied van maakten. Sinds 2005 maakt het voormalige grensgebied deel uit van het 'nationale natuurreservaat'. Maar ondertussen hapert het proces opnieuw, omdat de *Länder* ruzie blijven maken met de Duitse federale regering over wie de kosten van het project zal dragen en wie het personeel zal betalen om het natuurreservaat te onderhouden. Alleen in Thüringen is men er al helemaal uit. Daar werd vorig jaar beslist om van de voormalige grens effectief natuurgebied te maken.

Van de dertig procent die in privéhanden was terechtgekomen, is ondertussen al 10 procent teruggekocht door natuurorganisaties als de *Bund*. Dat gebeurt voornamelijk met geld van individuele burgers, die aandeelhouder van het Groene Lint kunnen worden. 12.000 Duitsers zijn dat ondertussen al. Om de resterende 20 procent binnen te halen, hebben de natuurbeschermers nog 12 miljoen euro nodig. Van dan af zal het Groene Lint een ononderbroken geheel vormen van Travemünde aan Mecklenburger Bucht in de Oostzee tot de grens met Tsjechië in de buurt van de stad Hof. De industrieparken, landbouwbedrij-

ven, bedrijfsgebouwen, privéwoningen en zelfs de wegen en autowegen die ondertussen het Groene Lint zijn binnengedrongen, zullen meedogenloos worden verwijderd, zegt de *Bund* ferm. Op zijn lange reis door Duitsland wordt het Lint omgeven door niet minder dan 150 andere natuurgebieden en landschappen van ecologische waarde. Meer dan 600 bedreigde soorten leven er in unieke ecosystemen in de opeenvolgende heide- en moeraslandschappen, graslanden en bosgebieden. De Bund wil binnen afzienbare tijd alle omliggende grondstukken in handen krijgen om ze uit te bouwen als buffers voor het belangrijkste natuurproject in Europa. *Das Grüne Band* maakt weer eens duidelijk dat er met de Duitsers niet te spotten valt als het om ecologie gaat.

EUROPEES LINT

Hoewel de realisatie van *Das Grüne Band* een behoorlijke lijdensweg is die nu al twintig jaar aansleept, ziet men in Duitsland licht aan het einde van de tunnel. Intussen hebben de

In Thüringen ligt het overgrote deel van het grensgebied.

Duitse ecologen een nog veel ambitieuzer plan opgevat. Onder leiding van de IUCN, de *International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources*, wil men het Duitse Groene Lint doortrekken langs het hele IJzeren Gordijn, van de Barentssee tot de Zwarte Zee, langs de Oostzeekusten van Estland, Letland, Kaliningrad, Litouwen, Polen en Duitsland, door Duitsland, langs Hongarije en Oostenrijk. In totaal is dat 12.500 kilometer langs de grenzen van niet minder dan 23 landen, want men wil niet alleen doorstoten naar de Zwarte Zee, maar ook nog twee aftakkingen van het Lint naar de Adriatische Zee leiden, in Italië en langs de grens met Albanië tot aan de kust. Centraal staat de oprichting van een aantal grote en unieke transnationale parken die moeten ontstaan uit het samenbrengen van bestaande nationale parken zoals het Sumavapark in Tsjechisch Bohemen en het Beierse Woud in Zuid-Duitsland, het park van het Thayatal in Oostenrijk en het Podijí Narodní Park in Tsjechië. Verder wil men in het Europese Lint de overblijvende natuurlijke rivieren in Midden-Europa zoals de Donau, de Thaya, de Drau en de Mur samen met hun overstromingsgebieden conserveren. Het Europese Lint moet er ook voor zorgen dat grote bedreigde soorten zoals de wolf, de lynx en de beer weer de nodige ruimte krijgen en ongestoord door het Europese continent kunnen migreren.

Net zoals het Duitse Lint zal het Europese Lint zijn samengesteld uit *core areas*, kerngebieden in alle vormen en kleuren waar het leven zich kan ontwikkelen. Die worden met elkaar verbonden door middel van corridors, langgerekte stroken grond die verspreiding

De Rhodopebergen op de grens van Bulgarije en Griekenland bevatten zeldzame ecosystemen.

en migratie van de soorten mogelijk maken. Rond deze kerngebieden en corridors zullen bufferzones worden aangelegd om de negatieve invloeden van buitenaf te minimaliseren. Maar ook in die bufferzones zullen satellietterritoria worden opgenomen, natuurgebieden die in direct contact staan met de kerngebieden en de corridors.

Transnationale beschermde gebieden zijn zeldzaam, maar niet echt nieuw. Canada en de VS richtten al in 1932 het Waterton-Glacier International Peace Park op. En in Europa werd eind vorige eeuw het eerste internationale ecologisch samenwerkingsverband ingehuldigd: het Pieniny Natuurpark tussen Polen en Tsjechië. Ook ecologische linten zijn niet echt nieuw. In Noord- en Midden-Amerika ligt de Mesoamerican Biological Corridor (MBC), die zich uitstrekt van de zuidelijke staten van Mexico, over Guatemala, El Salvador, Nicaragua, Belize, Honduras, Costa Rica tot in Panama. De natuurcorridor is heel bescheiden opgezet als doorgang voor één bepaalde zoogdiersoort, de zeer bedreigde Floridapanter, een diersoort waarvoor de Verenigde Staten een van de meest uitgebreide en duurste reddingsprogramma's ter wereld hebben opgezet. Al snel werd de *Paseo Pantera* uitgebreid en groeide het opzet om hele ecosystemen te bewaren en de biologische diversiteit in Midden-Amerika te bevorderen. Men probeert rond die ecologische tunnels ook een duurzame economische ontwikkeling te groeperen waar de plaatselijke bevolking beter van wordt.

EU DOET MEE

Met het Europese Lintidee werd voor het eerst uitgekapt in 2003 op een conferentie in Bonn, waar het Duitse Federale Agentschap voor Natuurbescherming (BfN) het op tafel

gooidde met de aankondiging dat niemand minder dan de Russische politicus Michajl Gorbatsjov, de doodgraver van de Sovjetunie, de patroonheilige van het internationale lint zou worden. Een jaar later al organiseerde de BfN samen met de IUCN een conferentie in het Hongaarse natuurpark van Fertő Hanság, waar het project werd voorgesteld aan vertegenwoordigers uit 17 landen. Tegen 2010 moest het Europese Lint een feit zijn. Dat is het natuurlijk nog niet, maar ondertussen is ook de Europese Unie zich met de zaak gaan bemoeien. Intussen zit men in het stadium van de voorstudies, die duidelijk moeten maken hoe dit Midden-Europese natuurproject kan worden georganiseerd op natuurconser-

In het zuiden van Europa komt de natuur steeds zwaarder onder druk

vatie, ecotoerisme, transport en verkeer. Minstens zo belangrijk zijn marketing en programma's die de bevolking moeten duidelijk maken dat natuurbescherming tot duurzame regionale economische ontwikkeling kan leiden. Het is noodzakelijk om de communicatie te herstellen tussen volkeren die jarenlang gescheiden leefden, of – zoals in de Balkan – ongemakkelijk samenleven. Daarnaast moet de lokale bevolking betrokken worden bij het economische proces dat zich rond het Lint zal ontwikkelen.

Het is de uiteindelijke bedoeling om van het Europees Lint een toeristische trekpleister van formaat te maken, gedragen door ecologie en de geschiedenis van de strijd tussen kapitalisme en communisme. In Duitsland stelt men nu al vast hoe de toeristische interesse

in het Groene Lint exponentieel begint toe te nemen en er steeds meer mensen naar toeristisch weinig ontgonnen gebieden als Thüringen afzakken. Opvallend daarbij is het toeneemende aantal bezoekers uit de Benelux.

Ondertussen heeft de IUCN al een zak vol case-studies laten uitvoeren. Het ziet er allemaal zeer veelbelovend uit, vooral in landen als Noorwegen, Finland en Duitsland, maar ook in Tsjechië en Hongarije, waar het conserveren van het milieu bijna een tweede natuur is geworden. Maar de zaken liggen enigszins anders in het zuiden en het zuidoosten van Europa, in en rond de Balkan plus Griekenland en Turkije. De natuur komt er mede door corruptie steeds zwaarder onder druk van niets ontziende, blind naar poen klauwende zakengroepen en criminele organisaties. Men zal dus snel en drastisch moeten optreden. Zo zou het lint de redding kunnen betekenen van dieren als de lynx van de Balkan, waarvan de laatste exemplaren in de bergen tussen Albanië en Montenegro leven. Daarvoor wil men de nog altijd niet beschermde Jablanica-Shebenikbergketen opnemen in het Lintparcours. Maar hoewel de tijd dringt, staat men in het zuidoosten van Europa nog altijd nergens. De totale afwezigheid van specialisten in Albanië en Montenegro heeft als gevolg dat er zo goed als geen natuurdata beschikbaar zijn, en dat men er maar niet in slaagt om serieuze controlesystemen te installeren. Dat gebrek speelt ook parten in de Rhodopebergen op de grens van Bulgarije en Griekenland. Die bergpartijen bevatten ook indrukwekkende en zeer zeldzame ecosystemen, die steeds meer onder

druk komen door de toeristische expansie, de illegale houtkap en het totale gebrek aan controle op de wetgeving rond natuurbescherming.

Hoe dan ook maakt het Lintconcept furore. Op het Koreaanse schiereiland ligt ook al meer dan vijftig jaar zo'n onwrikbare ideologische grens: De *Korean Demilitarised Zone*, de grens op de 38ste breedtegraad aan de Amnokrivier, tussen het streng communistische Noord-Korea en het kapitalistische Zuid-Korea. Daar ligt de strengst bewaakte grens ter wereld, die bovendien heel wat breder is dan zijn Duitse tegenhanger: 160 kilometer lang, maar gemiddeld 4 kilometer breed. De Koreanen zijn trouwens al op bezoek geweest in Duitsland, want zij willen hetzelfde doen met hun onbezoedelde grens. ●